

МЕЖДУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

ЧЕТИВО – ПРОДЪЛЖЕНИЕ

Сп. "География ,21" предлага на вашето внимание в превод на български език и **третия международно приет документ** на Комисията по географско обучение (CGE) към Международния географски съюз (IGU) (вж. брой 5/2007, с. 24).

<http://igu-cge.tamu.edu/>

ЛЮЦЕРНСКА ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ГЕОГРАФСКОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ¹

Комисията по географско обучение на Международния географски съюз преценява организираната от Обединените нации **Декада за обучение по устойчиво развитие** (UNDESD, 2005–2014 г.) като една възможност да потвърди своите ангажменти за обучение в устойчиво развитие и потвърждава отново **Международната карта за географско обучение** от 1992 г. като документ с валидна международна важност (вж. бр. 5/2007 на "География ,21"). Въпреки че проблемите на обучението по опазване на околната среда бяха вече включени в Хартата за географско обучение, съвременните глобални изменения, които ще поставят значителни предизвикателства пред човечеството през 21-ви век изискват да се излезе с прокламация за **„Декларация за географското обучение по устойчиво развитие“**. Декларацията поставя ударението върху няколко теми:

А. Приносът на географското обучение за устойчиво развитие

Б. Критериите за разработване на географски програми за обучение по устойчиво развитие

В. Важността на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) за обучение по устойчиво развитие в географията

А. Приносът на географското обучение за устойчиво развитие

Комисията по географско обучение към Международния географски съюз споделя идеята за Декадата на обучението по устойчиво развитие (UNDESD) 2005–2014 г., в рамките на която се приема, че обучението по устойчиво развитие (OУР) допринася за „един свят, където всеки има възможността да се възползва от качествено образование и да научи ценностите, видовете поведение и стила на живот, необходими за едно устойчиво бъдеще и положителна трансформация на обществото“ (<http://portal.unesco/org.education/>).

Почти всички „теми за действие“, представени от UNDES, включително околната среда, водата, развитието на селските територии, устойчивата консумация, устойчивият туризъм, межкултурното разбирателство, културното разнообразие, климатичните изменения, намаляването на бедствията, биоразнообразието и пазарната икономика, имат географски измерения. В тази светлина, необходимо е парадигмата за устойчивото развитие да бъде интегрирана в обучението по география на всички нива във всички региони на света.

¹ Първоначалният вариант, представен от Hartwig Haubrich, Sibylle Reinfried и Yvonne Schleicher, е развит и подобрен на конференцията в Люцерн, Швейцария (юли, 2007 г.).

Устойчиво развитие на екосистемата „Човек-Земля“ през 21-ви век

По време на конференцията за Земята в Рио ди Жанейро, Бразилия през 1992 г. почти всички страни в света се съгласиха да направят необходимото според възможностите си за реализиране на устойчиво развитие – включително и чрез образованието, както е записано в чл. 36 от „Програма `21“. Международната конференция в Йоханесбург, ЮАР през 2002 г. разшири и потвърди тази парадигма.

Нашата представа за обучение за устойчиво развитие се базира на концепцията за **екосистемата „Човек-Земля“**. „Еко“ идва от гръцката дума „ойкос“, което означава дом (домакинство). По отношение на парите едно домакинство не трябва да изразходва повече, отколкото печели. Екологията е наука за управление на домакинството, за поддържане на домакинството на екосистемата „Човек-Земля“, което включва природа, култура, общество и икономика.

Системите са комплекси от елементи и взаимовръзки чрез обмен на потоци от вещество, енергия и/или информация. Една система има структуриран вътрешен свят и граници, които я отделят от външния свят, който е по-слабо свързан със системата, отколкото елементите вътре в нея. Въпреки това има обмен – принос навътре и навън в системата – на вещество, енергия и/или информация. Такива системи се наричат отворени и съдържат свои вътрешни подсистеми.

Екосистемата „Човек-Земля“ може да се диференцира на системи на Земята, обществени и индивидуални.

- **Земната система** или **геосферата**, се състои от такива подсистеми като литосфера, педосфера, атмосфера, хидросфера, биосфера и антропосфера. Външният свят на земната система е Космосът, извънземното пространство. Има обмен на вещество и енергия между Слънцето, външното пространство (Космоса) и Земята. Последната предлага на обществото нужните ресурси и природни условия.

- **Системата на обществото** или **антропосферата** се състои от такива подсистеми като населени места, земеделие, индустрия, транспорт и др. Географите анализират как геосферата осигурява ресурси и жизнено пространство на обществото и как обществото влияе на земната система. По този начин географите построяват мост между природните и социалните науки и изучават цялостната екосистема „Човек-Земля“.

- **Индивидът (личността)** е от особен интерес за хората, които се занимават с обучение. Обучението на индивидите е един от най-важните начини да се допринесе за разбирането на устойчивото развитие. Обменът между индивида и обществото цели социализацията на индивида – от една страна, и развитието на общество – от друга. Свободата на индивида в известни граници от природни и социални условия е предварително условие, при което обучението може да получи влияние върху поведението на учениците по отношение на природната среда. Знанията, възприятията и ценностите, които хората притежават, са жизнено важни за приложението на устойчиво развитие. Последствието от това системно мислене е необходимостта да се мисли екологично или холистично, т.е. как природата, обществото и индивидите са взаимно свързани. Екологичното управление на домакинството означава да не се консумира повече, отколкото може да се създаде.

Устойчивото развитие се отнася до устойчивостта на природата, икономиката и обществото. Това е продължителен проблем, тъй като нациите, културите, групите и индивидите го интерпретират според своите собствени нужди. Някои поставят ударението върху икономическото устойчиво развитие, като желаят да повишат нивата си на консумация, докато други го поставят върху устойчивото развитие на природната среда и се опитват да спасят и запазят застрашените растителни и животински видове. Устойчивото развитие и съответно обучението по устойчиво развитие, са културно дефинирани.

Устойчиво развитие на природата означава консумация на ресурси не по-бързо, отколкото те могат да се възобновят. Ние имаме дълга да опазваме природните ресурси за идните поколения. Скоростта на консумацията не трябва да превишава скоростта на регенерацията. Дейности, които нарушават природата, трябва да бъдат поставени под контрол и да се възстанови и опази целостта на земната система.

Устойчивото развитие на икономиката включва устойчиво развитие на природата. За всички растящи жизненни стандарти осигуряването на работна заетост остава важна цел. За развиващите се страни това означава повече консумация на природни ресурси. За индустриализираните страни това означава технологии, които пестят ресурси и предлагат нов стил на живот. Да се постигнат тези цели – това е едно от най-големите предизвикателства на бъдещето.

Устойчиво развитие на обществото означава еднакви шансове за живот на всички. За да се постигне тази цел най-важното е хората от развива-

ците се страни да могат да задоволяват своите основни нужди, а хората от индустриализираните страни – да се съгласят на по-строги правила и мерки, наложени от международната общност за ограничаване консумацията на природни ресурси. Обаче, по-важно дори от разработването на такива закони е развитието на нови ценности, философии и екологични поведения. Те трябва да подпомогнат създаването на по-добри начини за живот отколкото старите, като се заместят структурите на производство и консумация, базирани на икономики на количествата, с едно общество от индивиди, поставящи ударението върху качествени подобрения.

Стратегии за приложение на устойчиво развитие

Основните стратегии за приложение на устойчиво развитие са:

- **Стратегия на производителността:** чрез нови технически и организационни иновации да се създадат условия, при които ресурсите да се използват много по-ефективно.
- **Стратегия на плътността:** чрез възстановими ресурси и затворени икономически вериги да бъде подобрена екологията на потоците от вещество и енергия.
- **Стратегия на постоянството:** посредством технически нововъведения да се удължи животът на продуктите.
- **Стратегия на достатъчността:** чрез нови стилове на живот консумацията на ресурси да се минимизира и животът да стане по-качествен.
- **Обучение и социална ангажираност:** чрез обучението и социалната ангажираност на обществата – такива институции като училища, местни общества, клубове за социална справедливост – удовлетвореността и устойчивото развитие да бъдат дискутирани и постепенно налагани.

Устойчивото развитие означава, следователно, комбинация между екологична, икономическа и обществена устойчивост като резултат от разработването на нови модели на производство и консумация, както и на нов стил на живот. Накрая, макар и не толкова важно, е създаването на нова етика у индивидите чрез образование през целия живот, включително и чрез курсове по географско обучение.

Географските компетенции за подобряване на устойчивото развитие

Международната харта за географско обучение (1992, р. 1.9) казва: „Колкото повече знания има в ръцете на образовани хора, които могат да разберат информацията, толкова са по-големи шансовете за значително намаляване на щетите на околната среда и за предотвратяване на бъдещи пробле-

ми. Съответно има основна нужда да се подобрят образователните системи, особено в развиващите се страни, като условие за развитие на обучение, което ще допринесе за осъзнаване нуждата от опазване на природната среда. Географското обучение допринася за това като кара индивидите да разберат влиянието на собственото си поведение и на обществата върху природата, дава им достъп до точна информация и умения, чрез които могат да вземат правилни решения относно опазване на средата, както и да развиват природозащитна етика, която да ги води в действията им. „Хартата обръща внимание още и на най-важните географски компетенции, които са от решаващо значение за осъществяване на устойчиво развитие.

• Знания и разбиране

- на основните природни системи на Земята, за да се разберат взаимовръзките вътре и между екосистемите;
- на основните социално-икономически системи на Земята, за да се постигне разбиране за мястото.

• Умения

- за използване на комуникация, мислене, практически и социални умения да се изследват географски теми в диапазон и на нива от местни до международни.

• Отношения и ценности

- отдаденост на търсене на решения на локални, регионални, национални и международни проблеми на базата на „Световната декларация за човешките права“.

(Подбрано от Международната харта за географско обучение, 1992; р. 1, 7f).

Международни компетенции за подобряване на устойчивото развитие

Освен специфичните географски компетенции, за устойчивото развитие имат решаващо значение и междудисциплинарни умения като:

- умение да се фокусира върху проблемите, да се оценяват алтернативите и да се изчисляват рисковете;
- умение да се възприемат сложни причинно-следствени връзки и динамики;
- умение да се мисли върху страничните ефекти и последствията, които могат да се очакват от дадено действие;
- да се мисли системно за комплексните мрежи;
- да се намира, оценява, обработва и използва информация с подходящи методи;
- респект към вижданията и мненията на останалите;
- да се осмислят и да се оценяват собствените персонални мотиви

- умение да се постигне лично чувство за сми- съла на живота и една етическа база;
- да се допринася за общите задачи със собст- вените, персоналните компетенции;
- възможност да се действа в обстоятелства на несигурност;
- наличие на чувство за ангажираност и отговор- ност при изпълнение на проекти за планиране на околната среда;
- възможности за оценка на собствените дейст- вия и техните резултати;
- желание за обучение през целия живот като начин за обогатяване на качеството на живота;
- възприемане на проблемите и явленията от различни перспективи;
- гъвкаво приложение на различни методи за ре- шаване на проблеми;
- да се свързват локалния и регионалния опит с глобалните явления.

Заклучение

Описаното по-горе географско обучение може да допринесе много за постигане на целите на Декадата за обучение по устойчиво развитие чрез осигурява- не на съответните знания, умения, стойности и отно- шения, жизнено важни за мирното съвместно същес- твуване на индивидите и природата на нашата плане- та. Устойчивото развитие е ориентирано към бъде- щето и е една концепция за мир между човечество- то и природата. То е и концепция за справедливост между поколенията, между различните нации, кул- тури и региони на света. В допълнение към социал- ните, природните и икономическите части концеп- цията за устойчиво развитие разширява също и гло- балната отговорност и политическото участие. Ком- петентностите за действие, които са нужни за таки- ва предизвикателства, могат да бъдат научени с по- мощта на географското обучение, в сътрудничество с обучението и по други дисциплини.

Б. Критерии за разработването на географс- ки учебни програми за обучение по устойчи- во развитие

Международната харта за географско образо- вание съдържа основната философия на географс- кото обучение и необходимостта от основни насо- ки за неговото оптимизиране. Това е документ с го- лямо значение за преподавателите по целия свят.

Не е реалистично да се напише един документ, който се опитва да постигне пълен консенсус от- носно глобална учебна програма. Всички учебни програми съдържат цели и имат съдържания, които са свързани с регионалните и национални нужди,

вариращи в различните региони и страни. Една гло- бална учебна програма няма да може да обхване всички нужди. Въпреки това възможно е да се пос- тигне съгласие относно някои основни критерии, ко- иито трябва да се вземат предвид като най-важни при обучението в устойчиво развитие в географията:

Критерии за намиране на географски цели

На базата на педагогическите цели на Между- народната харта за географско обучение образо- вателните цели на националните програми трябва да съдържат и да балансират диапазон от размер на знания и на процеси.

Размер на знания са:

- фактически знания;
- концептуални знания;
- процедурни знания;
- мета-възприятитийни знания.

Процесуални измерения са:

- знание;
- запомняне;
- разбиране;
- приложение;
- анализ;
- синтез;
- оценка;
- творчество;
- критично мислене;
- мислене;
- изграждане на хипотези;
- предположения.

В допълнение към тези цели на познанието, на- ционалните програми трябва да съдържат емоцио- нални цели, споменати в Международната харта за географско обучение.

Критерии за подбор на географски теми

- Значими теми за околната среда в съвремен- ния свят

(Проблеми на опазването, които засягат човечес- твото и природата, като глобалното затопляне, енер- гийната криза, прекомерното използване на невъ- зобновими ресурси, изменението на населението, глобалните разлики и пр. Конфликтите, възникващи в резултат на противоречивите цели, отнасящи се до природната, икономическата и социалната ус- тойчивост)

- Географски перспективи

(Подход посредством перспективите за осигуря- ване, използване, оценка, формиране, замърсяване и значението на пространството)

- Географски начини за разглеждане на света
(Такива като пространствени, функционални, систематични, прогностични, свързани с действия, структурно- и процесуално свързани подходи)

- Типични примери

(Значително съдържание, засягащо структура/ процес относно определена тема, даващо възможност за важно и развиващо се вникване в даден проблем. Проблеми, подходящи за трансфер на идеи)

- Опит на ученици, интереси и предварителни концепции

(Вземане предвид на опит, интереси и предварителни концепции на ученици на различни възрастови нива)

- Значение

(Значение на проблеми с частен, обществен, политически, професионален или икономически контекст. Екологично значение)

- Важност

(За живота, за подходящо пространствено поведение или за устойчиво поведение)

- Баланс

(Подбор на разнообразни, контрастни и многоизмерни теми. Разглеждане от различни перспективи и различни участници с противоречиви интереси)

Критерии за подбор на географски области

• Типични примери

(Подбор на значими области, които се използват за изучаване на типичните структури/процеси или които са полезни за получаване на знания, приложими и на други места) .

• Опит и интереси на учениците

(Вземане под внимание опита и интересите на учениците на различни възрастови нива) .

• Значимост

(Вземане под внимание на политическите, икономическите или позиционните измерения на даден район. Вземане под внимание на екологичното/природното му значение)

• Разнообразие от мащаби

(Вземане под внимание на локалния, регионалния, националния, международния, глобалния мащаб)

• Баланс

(Подбор на области, които са разнообразни и контрастни от гледна точка на тяхното положение, тип и размери)

• Топографско покритие

(Да се внуши идеята, че пространството може да бъде видно от различни перспективи – като една цялостна ориентирана мрежа или мрежа от единични топографски обекти)

Критерии за избор на образователни стъпки

• Съответствие на интересите от различните възрастови групи (винаги трябва да се взема под внимание)

• Степента на желание за учене

(Количеството от знания трябва да се увеличава по обем и по трудност постепено, както и решаването на задачите, поставени пред обучаемия, трябва да става постепено)

• Образователни серии и свързани факти

(Свързаните факти трябва да се подредят по начин, по който да се надграждат)

• Сложност

(Като се започне от прости наблюдения, постепенно трябва да се премине към усвояване на съдържанието и методите, като те стават все по-сложни)

• Абстракция

(Като се започне от конкретното, свързано с пространството явление, развитието трябва да се придвижи към абстрактни модели)

• Начин на разглеждане на нещата

(В началото на образователния процес приоритет трябва да се постави върху физиономичните особености, след това върху процесно свързаните и накрая вниманието да се насочи към функционалния и прогностичния начин на разглеждане на нещата. Конструктивистичните подходи трябва да бъдат използвани за разбиране на концепции, процеси, теории и пространство като променливи обществени конструкции)

• Включване на конкретни разглеждания в свързан контекст и преглед

(Свързване на метода на примерното разглеждане с метода за ориентиране) .

• Регионално редуване

(Подредането на регионалните теми не стриктно от най-близкото към най-далечното, а създаване на чувство за цялостно виждане на света)

• Нива на мащаба

(Вземане предвид на всички мащабни нива: дребен мащаб, среден мащаб, както и международни и глобални измерения)

В. Важността на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) за обучение-то по устойчиво развитие в географията

Компетентността на хората за метод и действие са предварителни условия за постигане на устойчиво развитие. Тези възможности могат да се постигнат чрез обучение през целия живот. Географските методи като картографиране, картиране, четене на карти, теренна работа, статистика, интервюване, изчисления и интерпретацията и създаване на изображения, текстове, графики и диаграми са широко разпространени и ежедневни практики в училищата. ИКТ, обратно, не се използват толкова често, колкото би било възможно. Причините са липса на хардуер и обучение на учители. Целта на следващия параграф е да покаже важността и значението на използването на ИКТ в обучението по география.

През последните 15 години ИКТ повлияха много силно на географията. Те могат да допринесат значително за целите на географското обучение, описано в Международната харта за географско обучение, като помагат на учениците да развият знания и разбираня, умения, отношения и стойностни оценки. Днес ИКТ се използват масово в живота на повечето хора в развитите страни. Поради значението и потенциала на ИКТ като инструменти за придобиване на безценна квалификация, нужна за цял живот и обучение за устойчиво развитие, много е важно да се помогне на развиващите се страни да повишат нивото на тяхното използване.

Ценността и специалният потенциал на ИКТ

Използването на ИКТ в географското обучение помага да се постигнат целите на общото обучение в използване на медии, включвайки принципите на преподаване и обучение чрез медии, медийна грамотност и цифрова грамотност. В географското обучение медиите допринасят много с това, че служат като източници на информация от различни, често противоречащи си ресурси, но също така и с това, че помагат да се организира, обработи, интерпретира и представи информация. Специфичният потенциал на ИКТ включва интерактивност, самостоятелно учене, учене в група, специални начини на обучение като Е-обучението и други. ИКТ повишава географското обучение, особено в областите на межкултурното обучение, глобалното обучение, чуждоезиковото обучение.

Софтуерът като цяло и по-специално географският софтуер (като компютърни симулации или географски информационни системи – ГИС) и хардуерът, включително и мобилни инструменти като глобалните позиционни навигатори – GPS, предлагат нови средства за обучение и работа с интернет-разпространяваща се информация. Това подобрява комуникациите и сътрудничеството при въвеждане на Е-обучение и съчетано едновременно обучение по география.

ИКТ и изследвания в географското обучение

Използването на ИКТ в обучението и преподаването по география разширява фокуса на изследванията в географското обучение. Като резултат, ние научаваме много за мотивациите на учениците и можем да постигнем общо подобрене на преподаването и изучаването на географията. Комисията по географско обучение на МГС насърчава академични дискусии и обмен на изследователски резултати, свързани с използването на ИКТ в географското обучение.

ИКТ и международното сътрудничество

Възможността за онлайн-сътрудничество открива хоризонти за виртуални срещи между хора от целия свят и допринася много за важността на дигиталните медии, особено в контекста на межкултурното обучение и глобалните знания. Това е от особено значение за развиващите се страни, които са изправени пред ограничения в международното сътрудничество и коопериране.

Всички тези и други потенциални особености на ИКТ допринасят за преподаване и обучение в природозащитен контекст и същевременно в обучението по устойчиво развитие в географското образование.

Като създават възможности за сътрудничество между училища по целия свят (вкл. и в развиващите се страни), тези технологии подпомагат преподаването и обучението с цифрови технологии (онлайн-сътрудничеството е приоритет и цел на Комисията по географско обучение при МГС).

Прокламация

Комисията по географско обучение към МГС обявява тази Декларация и препоръчва принципите, представени в този документ, като база за сериозно географско обучение по устойчиво развитие във всички страни по света.

Превод: д-р **Димитрина Михова**